

phenomenon with a 'lost cause'), which is described in this book, is not of any one particular school. Many scholars could take up this book and find missing in it that which they consider essential. What the authors try to do, however, is to give what seems to them the true essence of socialism as a socio-economic system (that 'drifted into oblivion'). The authors have *de facto* studied carefully the writings of various authors, and have stripped off from socialism those features which seem to them to be no part of it, while accentuating those that are indispensable.

Daniel Tomić

<https://doi.org/10.5559/di.28.4.11>

Zlatko Matijević **LJUDI, STRANKE,** **DOGAĐAJI** **Prizori iz hrvatske** **političke povijesti**

Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2019., 334 str.

Pred nama je knjiga *Ljudi, stranke, događaji. Prizori iz hrvatske političke povijesti*, čiji je autor renomirani povjesničar dr. sc. Zlatko Matijević, znanstveni savjetnik u trajnom zvanju iz Hrvatskog instituta za povijest. Knjiga ima četiri poglavlja i sastavljena je od osam radova, koji na 334 stranice kronološki istražuju stranačko-političku povijest i crkveno-nacionalnu povijest hrvatskoga naroda tijekom "dugog" XIX. i prve polovine "kratkog" XX. stoljeća. Riječ je o odabranim izvornim znanstvenim radovi-

ma u rasponu od 1997. do 2017. godine, koje je autor većinom objavio najprije u zbornicima, dok je jedan rad objavljen u znanstvenom časopisu. Objedinjavanjem radova u knjigu omogućeno je da budu dostupni i širem krugu čitatelja, a ne samo znanstvenoj i stručnoj javnosti. Knjiga sadrži i devet relevantnih autorovih priloga koji svojim sadržajem upotpunjuju svaki od radova. Riječ je o izvornoj arhivskoj građi od koje većina dosad nije bila objavljena, a vezana je uz djelovanje osoba i političkih stranaka koje su obilježile nacionalnu povijest. Osim teksta i priloga knjiga sadrži autorov predgovor, popis kratica, opsežan izbor iz popisa literature i arhivskih izvora (više od 30 stranica), bibliografsku napomenu, imensko kazalo i bilješku o autoru.

Prvo poglavlje, naslovljeno *Doctor Faustus*, posvećeno je političaru i kulturnom djelatniku Izidoru Kršnjaviju i sadrži jedan rad. Riječ je o radu "Izidor Kršnjavi i Starčevićeva hrvatska stranka prava (1906.–1911.)". U njemu je autor rekonstruirao političko djelovanje Kršnjavoga nakon napuštanja mađaronske Narodne stranke, koja je na parlamentarnim izborima 1906. doživjela težak poraz i nestanak, te pristupanja pravašima frankovačke orijentacije, čime je napravio radikalni zaokret u namjeri da ostvari svoje političke zamisli koje su bile u suglasju s politikom velikoaustrijskoga kruga okupljenog oko prijestolonasljednika Franje Ferdinanda. Podrobno su opisani Kršnjavijevi razlozi pristupanju frankovcima i prihvaćanje pravaškoga programa iz 1894., iako se, primjerice, nije slagao s gledištem frankovaca na hrvatske Srbe. U konačnici, autor ističe i razloge istupanja Kršnjavija iz frankovačke stranke, a to je u prvome redu bio njegov liberalizam, što nije bilo po volji kršćanskim socijalistima okupljenima oko lista *Hrvatstva*, koji su se 1910. ujedinili s frankovcima u političku stranku nazvanu Stranka prava. Rad je obogaćen vrlo vrijednim prilogom "Starčevićeva hrvatska stranka prava". Riječ je o pretisku knjižice iz 1907., koja sadrži pro-

gramatske odrednice stranke, naputak za rad, povijest pravaštva, odnos prema nagodbi, drugim političkim strankama i Srbima te je prvi put objavljena u hrvatskoj historiografiji.

Drugo poglavlje monografije nosi naziv *Most za Istok* i sadrži dva rada. Prvi, "Tajna diplomatska aktivnost o. Joze Miloševića", bavi se Riječkom spomenicom, koju je 1915. sastavila skupina hrvatskih i slovenskih rimokatoličkih svećenika i svjetovnjaka koji su podržavali Austro-Ugarsku Monarhiju tražeći pomoć od pape Benedikta XV. u zaštiti nacionalnih prava hrvatskoga i slovenskoga naroda i zaštitu njihovih zemalja nakon završetka Prvoga svjetskog rata. Smatralo se da Hrvati katolici mogu biti most prema kršćanskom jedinstvu s pravoslavljem na jugoistoku Europe. Upravo je o. Milošević imao važnu ulogu u sastavljanju Riječke spomenice, koja se sastojala od dva dijela: povijesnoga i aktualno političkoga. Autor je kao prilog radu uvrstio sadržaj Riječke spomenice. Drugi rad, naslovljen "Guske u magli", bavi se djelovanjem članova Središnjeg odbora Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu od listopada 1918. do siječnja 1919., odnosno tijekom posljednjih mjeseci postojanja Austro-Ugarske Monarhije, kratkotrajne Države Slovenaca, Hrvata i Srba te prvih tjedana Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Autor je u njemu detaljno rekonstruirao i analizirao nastanak, djelovanje i nestanak Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu, kojemu je glavna značajka bila hotimična privremenost, a cilj rušenje Austro-Ugarske Monarhije i uspostava Države Slovenaca, Hrvata i Srba te žurno ujedinjenje s kraljevinama Srbijom i Crnom Gorom, uz stvaranje šire južnoslavenske države

zajednice na jugoistoku Europe na čelu sa srbijanskom kraljevskom dinastijom Karađorđevića. Time je svrha postojanja Narodnog vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba postala besmislena te je ono raspušteno. Autor je na kraju rada uvrstio dva priloga koji daju uvid u širu problematiku obrađene teme, osobito kada je u pitanju animozitet među pravašima. To je tekst naslovljen "Dr. Ante Pavelić", čiji je autor Dragutin Hrvoj, a riječ je o nekrologu posvećenom milinovačkom pravašu Anti Paveliću starijem. Drugi prilog naslovljen je "Neka se znade istina", čiji je autor frankovački pravaš Aleksandar Horvat. U radu odgovara na prozivke Dragutina Hrvoja vezane uz zlaganje frankovaca za uvođenje vojne diktature u banskoj Hrvatskoj.

Treće poglavlje zove se *Klerikalna politika* i sadrži tri rada. U njemu su dva rada koja se bave djelovanjem hrvatskih političkih stranaka u jugoslavenskoj monarhiji. Poglavlje započinje radom "Hrvatska pučka stranka i seljaštvo (1919.–1920.)". Autor je u njemu detaljno prikazao ishodišta i nastanak Hrvatske pučke stranke te upozorio na činjenicu da je Hrvatski katolički seniorat stajao u pozadini svih aktivnosti stranke, naglašavajući da je Seniorat uz pomoć organizacija "seljačke demokracije", integralnoga dijela Hrvatske pučke stranke i seljačkih sabora, nastojao privući hrvatsko seljaštvo u svoje redove, čime bi ojačao svoju političku snagu među hrvatskim biračima. Rad je obogaćen prilogom pod naslovom "Čija je stranka najbolja?", koji je nezaobilazan izvor za proučavanje povijesti i politike Hrvatske pučke stranke. Zatim slijedi rad "Složni Hrvati, seljaci i radnici na ožujkskim parlamentarnim izborima u Kraljevini SHS 1923. godine". U tom radu autor je rekonstruirao nastanak i djelovanje izborne koalicije Složni Hrvati, seljaci i radnici, koja je nastala spajanjem disidenata Hrvatske težačke stranke, dijela radništva i tzv. neutralnih Hrvata s Hrvatskom pučkom strankom, nakon što je vodeći hrvatski političar Stjepan Radić odlučio da Hrvatska republikanska seljačka stranka samostalno nastupi na parla-

mentarnim izborima u ožujku 1923. godine. Izborni rezultat bio je loš, jer koalicija u Bosni i Hercegovini nije osvojila ni jedan zastupnički mandat u Narodnoj skupštini, a Hrvatska pučka stranka i Hrvatska težačka stranka nakon tih izbora našle su se u teškoj situaciji djelujući na marginama političkoga života. Rad je obogaćen prilogom pod naslovom "Hrvati! Seljaci i radnici!", što je zapravo bio izborni proglas i program navedene koalicije. Zadnji rad u trećem poglavlju knjige jest "Viribus unitis". Autor se u njemu bavi biografijom i djelovanjem jednog od istaknutih članova Hrvatskoga katoličkog pokreta i Hrvatske pučke stranke iz Hercegovine Žarka Vlahe nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske i kraja Drugoga svjetskog rata, nakon čega je sa suprugom i djecom emigrirao najprije u Italiju, zatim u Argentinu, točnije Buenos Aires. U Argentini je Vlaho 1950. objavio brošuru od 32 stranice koju je nazvao *Viribus unitis*, u kojoj je oštro kritizirao hrvatsku političku emigraciju ustaške provenijencije i njihove pokušaje ustrojavanja novih stranačkih organizacija u inozemstvu, kao što je, primjerice, bilo osnivanje Hrvatske državotvorne stranke od strane ustaškoga poglavnika i bivšeg frankovačkog pravaša Ante Pavelića. Umjesto toga, Vlaho se zalagao za okupljanje svih hrvatskih emigrantskih snaga oko predsjednika Hrvatske seljačke stranke Vladka Mačeka, smatrajući da jedino on može svojim autoritetom i međunarodnim ugledom dovesti do stvaranja neovisne i demokratske hrvatske države. Time je Vlaho napravio radikalnan zaokret u svojem djelovanju, s obzirom na činjenicu da su seniorati i pučani u povijesti, točnije u razdoblju jugoslavenske monarhije, bili protivnici politike Hrvatske seljačke stranke. Autor je rad

obogatio i prilogom u koji je uvrstio Vlahin rukopis naslovljen "Viribus unitis".

U četvrtom poglavlju, koje nosi naslov *Heretici*, nalaze se dva rada. U prvome radu "Nekoliko primjera nacionalnoga i političkoga posvajanja Crkve bosanske i bošnjačkoj i srpskoj historiografiji (i publicistici) 19. i 20. stoljeća" autor pokazuje zlorabu te davno iščezle vjerske sljedbe nazivane krstjani u dnevopolitičke svrhe. Tako je u srpskim krugovima Crkva bosanska smatrana pravoslavnom, a među muslimanskima/bošnjačkima dualističkom. Rad sadrži prilog "Je li postojao bogomilski pokret u Bosni?" koji je objavio Mustafa Čelić. Završni rad u knjizi naslovljen je "Riječki kapucin o. Jeronim Tomac i njegovi neuspjeli pokušaji reforme Katoličke Crkve (1918.–1920. god.)". Autor je u njemu podrobno rekonstruirao bezuspješan pokušaj riječkoga kapucina o. Jeronima Tomca glede provođenja reforme Katoličke crkve, nadajući se pomoći pape Benedikta XV. Reformističke ideje o. Tomca naišle su očekivano na odlučan otpor ne samo u vrhu Katoličke crkve, poput primjerice kardinala Pietra Gasparrija, nego i kod njegovih neposrednih redovničkih poglavara, poput o. Bernardina Škrivanića i Odorika Ožega, te Hrvatskoga katoličkog seniorata (Petar Rogulja). Ne uspjevši u svojim reformističkim nakanama, o. Tomac je otpao od Katoličke crkve, napustio Rijeku i otišao u Koprivnicu, gdje je aktivno sudjelovao u osnivanju Hrvatske starokatoličke crkve. Rad je obogaćen prilogom "Jedan pokušaj reforme u katoličkoj Crkvi", što ga je o. Tomac napisao 1923. godine.

Knjiga dr. sc. Zlatka Matijevića *Ljudi, stranke, događaji. Prizori iz hrvatske političke povijesti* četvrta je u kojoj možemo pratiti njegov znanstveno-istraživački rad, osobito stranačko-političku povijest i crkveno-nacionalnu povijest hrvatskoga naroda. Podsjetimo, 2005. objavio je knjigu *U sjeni dvaju orlova. Prilozi crkveno-nacionalnoj povijesti u Hrvata u prvim desetljećima 20. stoljeća*, zatim 2006. knjigu *Lučonoše ili herostrati? Prilozi poznavanju crkveno-nacionalne povijesti Hrvata početkom XX. stoljeća* i u ko-

načnici 2016. knjigu *Između sna i jave. Rasprave o hrvatskoj političkoj povijesti 20. stoljeća*. Ova je knjiga, kao i prethodne Matijevićeve, potpuno ostvarila svoj cilj. Uprizoreni su ljudi (Izidor Kršnjavi, o. Jozo Milošević, Žarko Vlaho, o. Jeronim Tomac i dr.), političke stranke (Hrvatska pučka stranka, Starčevićeva hrvatska stranka prava, Hrvatska težačka stranka i dr.) i događaji (Riječka spomenica, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba i dr.) koji su ostavili trag u hrvatskoj političkoj povijesti na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Zaključno, knjiga koju predstavljamo javnosti izvrsno je historiografsko djelo koje obrađuje dosad nedovoljno istražene teme iz suvremene hrvatske političke i crkvene povijesti te povijesti hrvatskih političkih stranaka, pokreta i osoba koji su ih obilježili. Kao takvo treba ga preporučiti i politolozima koji se bave proučavanjem navedenih znanstvenih područja, kao i široj javnosti koju zanima nacionalna povijest.

Velimir Veselinović